

**Алендарь Н.І.,
ст. лаборант кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти
Волинського національного
університету ім. Лесі Українки**

Професійна орієнтація сільських підлітків

У статті розкриваються особливості профорієнтаційної діяльності з підлітками; форми та методи профорієнтаційної роботи у сільській загальноосвітній школі.

Ключові слова: *підліток, профорієнтаційна робота, професійна орієнтація в системі діяльності сільської загальноосвітньої школи.*

Профессиональная ориентация сельских подростков

В статье раскрываются особенности профориентационной деятельности с подростками; формы и методы профориентационной работы в сельской общеобразовательной школе.

Ключевые слова: *подросток, профориентационная работа, профессиональная ориентация в системе деятельности сельской общеобразовательной школы.*

Alendar' N.I. Professional orientation of rural teenagers

In the article the features of proforientaciynoy activity open up with teenagers; forms and methods of proforientaciynoy work are at rural general school.

Keywords: *teenager, proforientaciyna work, professional orientation is in the system of activity of rural general school*

Постановка проблеми. В останні роки проблеми профорієнтації, працевлаштування та вторинної зайнятості молоді дещо загострились. Тенденція зростання рівня безробіття змушує збільшувати та вдосконалювати форми і методи соціального впливу на молодь, сприяти підвищенню рівня її професійної підготовки, налагоджувати співробітництво із зацікавленими установами та підприємствами, залучати якомога більше кваліфікованих спеціалістів до надання допомоги молодій людині (соціальних педагогів, психологів, профконсультантів, соціологів), посилювати соціальний захист неконкурентоспроможних категорій

молоді. З огляду на це проблема професійної орієнтації сучасної молоді є надзвичайно актуальна.

Метою статті є теоретико-методичний аналіз організації профорієнтаційної роботи серед сільської молоді.

Виклад основного матеріалу. Під професійною орієнтацією розуміють науково обґрунтовану систему форм, методів та засобів впливу на осіб, що навчаються та влаштовуються на роботу, яка сприяє своєчасному їх залученню до суспільного виробництва, раціональному розташуванню, ефективному використанню та закріпленню за місцем праці на основі об'єктивної оцінки та врахування схильностей, здібностей та інших індивідуальних якостей людини [5].

Професійна орієнтація, як свідчить аналіз різних наукових джерел, це науково-практична система підготовки особистості до вільного і свідомого вибору професії. Основним об'єктом цієї системи є особистість учня в різних вікових періодах його розвитку від молодшого до старшого шкільного віку [4, 6].

Останнім часом кількість спеціальностей надзвичайно збільшилась, що привело до спроб створення типології професій. Так, загальноприйнята багатозначова концепція професійної типології містить п'ять типів професій: „людина – техніка”, „людина – людина”, „людина – природа”, „людина – знак” та „людина – художній образ”, поділ на які ґрунтується на виокремленні основних якостей людини за їх психофізіологічною і психічною значущістю. Характерною рисою цієї концепції виступає єдиний компонентний склад структури будь-якої професії та види психологічних дій, що є специфічним для виконання різних професійних завдань [3].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної теорії та досвіду практичної діяльності, центром профорієнтаційної роботи серед підростаючого покоління є загальноосвітня школа. Діяльність по підготовці учнів до свідомого вибору професії здійснюється за раніше розробленим планом. Оскільки головна мета профорієнтаційної роботи в школі полягає в підготовці учнів до свідомого вибору професії, планування цієї роботи повинно направляти виконавців, перш за все, на досягнення вказаної мети [4, 23].

Профорієнтаційна робота з учнями в школі здійснюється як у процесі навчання, так і в позаурочній (позакласній) роботі. Профорієнтаційна робота не може зводитися до окремих заходів, тому перед шкільним колективом стоїть завдання – спланувати систему профорієнтаційної роботи. А отже, заходи профорієнтаційного змісту повинні проводитись систематично.

Засвоєння учнями будь-якої інформації, в тому числі й інформації профорієнтаційного характеру, буде ефективним лише при дотриманні певних вимог. До таких вимог ми відносимо: 1) необхідно сформулювати позитивне відношення учнів до сприйняття профінформаційного матеріалу; 2) доступність матеріалу, що пропонується учням; 3) інформаційний матеріал і за змісту, і за формою повинен відповідати можливостям його сприйняття та аналізу учнями, тобто тим можливостям, які зумовлені віковими і освітніми особливостями учнів.

Досвід практичної діяльності свідчить, що профорієнтаційний матеріал повинен бути не лише доступним, але й об'єктивним і всестороннім. Форми його подачі повинні бути достатньо різноманітними, щоб забезпечити активізацію сприйняття і мислительної діяльності учнів. Формування інтересу до професії і професійних нахилів повинні спиратися на пізнавальні потреби учнів.

Особливо важливим завданням сільської загальноосвітньої школи на сьогоднішній день є вдосконалення процесу професійної орієнтації сільських підлітків. При розробці змісту професійної орієнтації треба виходити із розуміння профорієнтації як складової частини навчально-виховного процесу, в якому успішно реалізуються її основні завдання: розширення професійного досвіду учнів, формування мотивів вибору професії.

У ході дослідження нами з'ясовано, що компонентами профорієнтаційної роботи у сільській загальноосвітній школі є:

1. Формування професійного досвіду та професійної спрямованості учнів у навчально-виховному процесі, що реалізується через ознайомлення з професіями, професійними навчальними закладами (професійна інформація) і формування в учнів мотивів вибору професії; організацію практичної діяльності у відповідності з особливостями учнів, з вимогами обраної професії (професійна активізація).

2. Консультаційна допомога учням при професійному самовизначенні через вивчення особистості учня та управління мотивацією вибору професії.

3. Робота вчителів, психологів, соціальних педагогів, профорієнтологів із учнями з метою перевірки успіхів учня в обраній професії та надання допомоги учням при вступі до вузів, професійних навчальних закладів [1].

Як свідчать дані експериментального дослідження, учні старших класів потребують розширення, поглиблення та систематизації знань про професії, отриманих у процесі навчальної діяльності. У зв'язку з цим основними напрямками профорієнтаційної роботи з учнями є: професійна просвіта, професійне виховання, професійна діагностика та професійна консультація учнів. Так, у зміст професійного виховання входить формування та розвиток в учнів стійких професійних інтересів до тієї чи іншої професії. При цьому особливого значення набувають індивідуальні форми роботи зі старшокласниками. Дієвою формою профпросвіти в старших класах школи, як нами з'ясовано в ході дослідження, є диспути. Їх можна організовувати з учнями одного, кількох класів чи в загальношкільному масштабі. Наставник має здійснювати вмале й тактичне керівництво ходом диспуту, направляти думки учнів так, щоб вони самі прийшли до правильного висновку.

Однією із складових частин професійної орієнтації старшокласників є професійна консультація, яка доповнюється індивідуально-психологічною та медичною консультаціями, оскільки у старшокласників часто спостерігаються коливання у виборі професії, пов'язані з недооцінкою себе, невпевненістю в правильності вибору.

Важливе значення для визначення змісту профорієнтаційної роботи має рівень професійної спрямованості учнів, для визначення якого проводять анкетування. В цьому контексті можна виділити високий, середній та низький рівень професійної спрямованості школярів:

– високий рівень професійної спрямованості – загальні та професійні інтереси носять широкий, змістовний та стійкий характер; вироблена система

значимих ціннісних орієнтацій, для яких характерне глибоке розуміння значення професії як для окремої особистості, так і для всього суспільства;

– середній рівень – загальні та професійні інтереси мають стійкий характер, але не завжди поєднуються з інтересами до майбутньої професійної діяльності; інші інтереси обмежені; ціннісні орієнтації виражаються позитивним відношенням до виконання професійного обов'язку, добросовісного виконання обов'язків;

– низький рівень – загальні та професійні інтереси чітко не виражені; відсутнє поєднання з інтересом до майбутньої професійної діяльності [2].

У процесі дослідження нами з'ясовано, що основними завданнями профорієнтації підлітків є перевірка учнями власних сил в конкретному виді професійної діяльності, подальше формування професійних інтересів та нахилів учнів. А отже, характерним є заняття учнів у різних клубах, гуртках і факультативах.

На основі аналізу вивченого педагогічного досвіду ми встановили, що найбільш поширеними формами та методами проведення занять профорієнтаційного характеру є шкільна лекція, урок-бесіда, екскурсія, семінари, практичні роботи. Наприклад, лекційний спосіб занять використовується в основному при вивченні теоретичного матеріалу та загальних питань підготовки кадрів. Для активізації занять і залучення старшокласників до обговорення проблем, можна, наприклад, використовувати розгорнуту бесіду. Ефективними є також семінарські заняття та диспути, присвячені вирішенню основних питань професійного самовизначення шкільної молоді.

На основі одержаного у ході дослідження результату нами з'ясовано, що позакласна робота з професійної орієнтації старшокласників здійснюється в наступних напрямках:

- прищеплення любові до праці, формування позитивної професійної установки;
- формування та розвиток стійких професійних інтересів і нахилів;
- вибір спеціальності, професії та шляхів її засвоєння.

Отже, вибір майбутньої професії – це найперша важлива життєва проблема, з якою стикається сільський підліток. І від того, як підліток вирішить цю проблему, залежить його благополуччя і комфорт як в емоційному, так і особистісному планах.

Згідно проведеного нами дослідження, переважна більшість опитаних підлітків (61,4%) мріють працювати в місті, хоча песимістично настроєні щодо можливості реалізації їхніх мрій. Працювати в селі виявило бажання лише – 12,7% опитаних, а 25,9% – не визначились в якій сфері хотіли б себе реалізувати.

Низький рівень професійного орієнтування сільських підлітків на роботу в сільському господарстві пов'язаний з тим, на нашу думку, що з різними профілями багатьох сільськогосподарських професій дітям доводилось мати справу на практиці. Крім того, вони також добре ознайомлені і з незадовільними умовами праці та низьким рівнем заробітної платні більшості з них.

У процесі дослідження було також встановлено, що на сучасному етапі розвитку суспільства великий вплив на процес становлення підростаючої особистості мають засоби масової інформації. Обмеженість сфери захоплень та інтересів сільських підлітків сприяє тому, що більшість свого вільного часу вони проводять біля телеекранів (60,07%), зміст окремих передач яких насичений агресивністю та пропагандою культу сили.

Рівень соціального розвитку підлітків тісно пов'язаний з рівнем готовності їх до активного, дієвого життя в суспільстві, до майбутньої професійної діяльності. Результати проведеного дослідження дозволили зробити висновок, що значна частина сучасних підлітків (52,17%) не усвідомлює взаємозалежності майбутніх життєвих досягнень від якості здобутої освіти. На правомірність даного висновку вказують й результати методики “Ціннісні орієнтації” М. Рокича: такі цінності як освіченість, творчість, ефективність у справах виступають для них найменш значущими. В цілому, при виборі майбутньої професії підлітки, з одного боку, називають їх широкий спектр, а з іншого – виражають певну невпевненість у професійному самовизначенні, яка

обумовлюється перш за все важкодосяжністю сучасних умов освіти, тобто соціальним чинником.

Ієрархія бажаних професій також зазнала певних змін. Так, серед сільських підлітків престижними вважаються такі професії, як юрист, лікар, економіст. Домінуючим мотивом у виборі ними бажаної професії є мотив грошового достатку.

Як свідчить аналіз експериментальних досліджень, на сьогоднішній день у сільських загальноосвітніх школах зникли або існують лише формально гуртки за інтересами, факультативи, клуби. Підліток не може спробувати себе в різних сферах життєдіяльності, тому в нього не має впевненості про те, що йому подобається, а що ні. Більш менш зрозумілою залишається сфера діяльності батьків. Переважна більшість сільських дітей не хотіли б мати справу, якою займаються батьки, тобто простежується чітка тенденція до можливої міграції цієї категорії в місто в майбутньому.

На небажання продовжувати справу батьків, жити матеріально і духовно, як батьки, впливають, передовсім, соціально-економічні чинники:

- незадовільні умови праці в сільському господарстві, особливо в землеробстві та тваринництві, низький рівень заробітної плати більшості категорій працівників села;

- недостатній рівень розвитку соціальної інфраструктури села, передусім, об'єктів освіти, охорони здоров'я, торгівлі й побутового обслуговування.

Аналіз розподілу відповідей на запитання „Яку професію ти хотів би мати?” довів, що соціально-професійні орієнтації у більшості сільських дітей не сформовані. 54,8% опитаних дітей, тобто тільки кожна друга дитина на селі, визначилась з майбутньою професією. А вибір професії респондентів та ознайомлення з різними аспектами можливий лише через власний, набутий на практиці досвід, досвід батьків, родичів, сусідів, а також інформацію по радіо- і телепередачах.

Таким чином, перед сучасною сільською загальноосвітньою школою гострою є проблема активізації профорієнтаційної діяльності. Так наприклад, основними методами ознайомлюючої профорієнтаційної роботи повинні бути:

1. Урок у навчальних майстернях із повідомленням певних відомостей профорієнтаційного характеру, а також із демонстрацією в ході уроку чи лабораторно-практичного заняття.

2. Профорієнтаційні уроки, на яких мають розглядатись теоретичні та практичні питання підготовки до вибору майбутньої професії.

3. Розповіді про зміст праці представників різних професій; про вимоги, що ставить професія до психофізіологічних якостей особистості та ін.

4. Роз'яснення для повідомлення особливостей різного роду трудової діяльності; правил вибору професії і т. д., при цьому вводяться нові поняття та терміни (професія, професіограма тощо), демонструються навчальні таблиці, схеми, діаграми.

5. Профорієнтаційні бесіди, які повинні бути логічно пов'язані з навчальним матеріалом і підготовлені заздалегідь; до процесу підготовки профорієнтаційної бесіди доцільно залучати самих учнів, наприклад, доручити їм зібрати інформацію з даного питання; емоційного забарвлення бесіди додають цитування відомих учених, винахідників, письменників, що відповідають темі бесіди, застосування наочних методів профорієнтаційної роботи; тематика профорієнтаційних бесід повинна відповідати віковим особливостям школярів і охоплювати коло питань, що цікавлять підлітків.

6. Наочні методи профорієнтації, що передбачають демонстрацію об'єктів, процесів, які вивчаються. Це може служити не лише підтвердженням викладеного матеріалу, але й джерелом знань (наприклад, спостереження за працею робітників під час екскурсії).

7. Перегляд і обговорення художніх фільмів, телепередач профорієнтаційного змісту, що вимагає насамперед попередньої підготовчої роботи. А саме: вчитель повинен сам переглянути фільм (передачу), оцінити їх зміст, пізнавальне та виховне значення для підлітків, визначити, яка підготовча робота з учнями має бути проведена. Такі колективні перегляди та обговорення передач і фільмів вчать молодь правильно розуміти їх зміст, сприяють розвитку професійного інтересу тощо. Перед переглядом треба поговорити з учнями,

поставити перед ними запитання, на які вони повинні знайти відповіді, познайомити, наприклад, з деякими героями.

8. Професіографічні екскурсії на підприємства та у професійні навчальні заклади. Професіографічна екскурсія як форма профорієнтаційної роботи дає можливість молоді безпосередньо ознайомитись із професією в реальних умовах, отримати інформацію із першоджерел, поспілкуватись з професіоналами. Ефективність екскурсії залежить, зокрема, від доцільного вибору місця, часу, форми її проведення у відповідності із поставленими виховними завданнями. Якщо не дотримуватись цих вимог, то в учнів може порушуватись процес формування позитивних мотивів вибору професії, можуть накопичуватись помилкові уявлення про певні види діяльності і, відповідно, складатись негативне уявлення про них.

9. Виставки, проведення яких доцільне під час масових заходів (профорієнтаційних конференцій, зборів, зустрічей зі спеціалістами та ін.). Професіографічні зустрічі зі спеціалістами різних галузей спрямовані на формування позитивних установок на сприйняття професіографічного матеріалу з метою його аналізу та узагальнення. Успіх у проведенні зустрічей зі спеціалістами різних галузей залежить від попередньої підготовки, в процесі якої треба поговорити зі спеціалістом, уточнити план бесіди, а також від самого спеціаліста, що проводить зустріч. Він повинен добре знати свою професію, мати навички спілкування з великою аудиторією. Більш ефективні не окремі зустрічі, а їх регулярні цикли, розраховані на поетапне та послідовне ознайомлення учнів з певними групами професій і спеціальностей.

10. Участь у днях відкритих дверей у професійних навчальних закладах.

11. Тематичні, літературно-художні вечори, усні журнали, які також мають пізнавальне і виховне значення, розвивають професійні інтереси учнів і відіграють велику роль у виборі професії.

Висновки. Таким чином, на основі сказаного вище, ми робимо висновок, що упродовж останніх років накопичено великий та різноманітний соціально-педагогічний досвід щодо сприяння професійному самовизначенню молоді.

Діяльність у цьому напрямку характеризується цілеспрямованістю, великою кількістю форм і методів роботи, бажанням залучити до неї зацікавлені організації та установи, охопити різні групи молоді та підлітків.

В Україні більшість соціальних служб для молоді розробили та здійснюють спеціальні соціальні програми, реалізація яких сприяє не лише професійному самовизначенню, але й працевлаштуванню та зайнятості молоді. Однак, профорієнтаційна робота з сільськими підлітками потребує подальшого соціально-педагогічного дослідження, спрямованого на вибір оптимальних технологій і пошук нових підходів у реалізації цього процесу.

Література:

1. Барановский А. Б. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие / А. Б. Барановский, Г. М. Потапенко, Г. В. Щекин. – К., 1991. – С. 32-41.
2. Вірна Ж. П. Основи професійної орієнтації. – Луцьк: Вежа, 2003. - 156 с.
3. Жильцов П. А., Соломатина Р. С. Педагогическая профориентация учащихся. – М.: Педагогика, 1973. – С.43-58.
4. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б. А. Федошин, С. Е. Карпиловская и др.: Под ред. Б. А. Федошина. 2-е изд., К.: Рад. шк., 1988. – 176с.
5. Теоретичні і методичні основи профорієнтації учнів загальноосвітніх шкіл та психолого-педагогічний відбір абітурієнтів на педагогічні спеціальності вищих навчальних закладів: Метод. рекомен. – Черкаси, 2006. – 128 с.

Алендарь Н. І. Професійна орієнтація сільських підлітків / Н. І. Алендарь // Молодь і ринок. – верес. 2009. – № 9 (56). – С. 89–93.